



Een korte geschiedenis

Aardbeienteeltgebieden in Nederland

Al rond 1400 wordt in oude Nederlandse geschriften melding gemaakt van het eten van wilde aardbeien. Het waren de bosaardbei (*Fragaria vesca* L.) en de tuinaardbei (*F. moschata*). Voordat de tegenwoordige tuinaardbei ontstond, was er in Nederland sprake van een beroepsmatige teelt van bosaardbeitjes en tuinaardbeien. Na kruising met de scharlakenaardbei en de Chileense reuzenaardbei ontstonden nieuwe, verbeterde rassen. De Amerikaanse scharlakenaardbei (*Fragaria virginiana*) is in het begin van de 17de eeuw naar Europa gebracht en de Chileense reuzenaardbei (*F. chiloensis* Duch.) is ontdekt door de Franse militair, ingenieur en wiskundige Amédée-François Frézier (1682-1773). Lodewijk XIV zond hem naar Zuid-Amerika om daar de Spanjaarden te bespieden en vreemde fruit- en groentesoorten te verzamelen en mee terug te nemen.

De teelt van nieuwe aardbeienrassen kwam in de 19de eeuw tot grote bloei.

Tussen 1600 en 1900 kwam de teelt voornamelijk voor in Noord- en Zuid-Holland met Aalsmeer en Boskoop als belangrijke centra. De teeltgebieden waren vooral te vinden in de nabijheid van de steden, vooral als daar vandaan vervoer per schuit mogelijk was. Eind 19de eeuw werden Midden-Kennemerland, het Westland en de Zuid-Hollandse Eilanden belangrijke teeltgebieden. In deze drie gebieden bleef de aardbei een belangrijk gewas tot ver in de 20ste eeuw. Tegenwoordig is de teelt vrijwel helemaal uit deze gebieden verdwenen. In dezelfde tijd nam de teelt in Noord-Brabant (rondom Breda en Bergen op Zoom) sterk toe en in mindere mate in Gelderland en Zeeland. De Baronie van Breda, een oud centrum van de teelt, werd toen het grootste teeltgebied en is dat nog steeds.

Het topjaar van de Nederlandse aardbeienteelt voor wat de oppervlakte van de vollegrondsteelt betreft was 1958, met 5500 ha. Sindsdien is de landelijke oppervlakte sterk teruggelopen en de laatste jaren vrij constant gebleven op minder dan 1400 ha.

Gebieden met aardbeienteelt

Hieronder worden de gebieden waar aardbeien worden geteeld in het kort besproken.

Aalsmeer

'Aertbesiën', aanvankelijk niet meer dan een veredelde soort bosaardbeien, werden al in de 17de eeuw in Aalsmeer geteeld. Archeologische vondsten, gedaan in een 16de eeuwse afvalput, zouden aanwijzingen zijn voor de teelt van de bosaardbei. Het zou om teelt op kleine schaal voor eigen gebruik gaan.

In het laatste kwart van de 17de eeuw kende Aalsmeer een bloeiende boomkwekerij waar aardbeien als onderteelt van jonge vruchtbomen werden gekweekt. Het grootste afzetgebied was het dicht bij Aalsmeer gelegen Amsterdam. De kwekers verkochten de aardbeien aan tussenhandelaren die met een aardbeienchip naar Amsterdam voeren om ze te verkopen.

Tussen 1850 en 1855 beleefde de aardbeienteelt hier zijn hoogtepunt. Door het droogleggen van de Haarlemmermeer verdween de visserij als de van oudsher belangrijke bron van werkgelegenheid en gingen velen zich toeleggen op de aardbeienteelt. Omstreeks 1850 ontstond naast de aardbeienteelt de teelt van



Bosaardbeitjes (*Fragaria vesca* L.).

siergewassen. Vooral na 1880 verdrong de bloemeteelt de teelt van aardbeien.

Aangenomen wordt dat de gemeente Aalsmeer de kleuren van haar vlag aan aardbeien dankt: rood van de aardbei, groen van het blad, zwart van de grond.

Boskoop

Al in de 18de eeuw werden in Boskoop voornamelijk fruitbomen gekweekt. Toen al moet de aardbei een belangrijk artikel voor de Boskoopse kwekers zijn geweest. Fruitbomen vragen veel ruimte en zomers waren er geen inkomsten. De onderteelt van aardbeien gaf een welkome



Fragaria chiloensis.
Bron: A. Frézier, 1717

bijverdienste die contant geld opleverde in een seizoen dat de boomkwekerij weinig opbracht. Vanaf de eerste helft tot in het midden van de 19de eeuw werd de aardbeien-teelt een interessante en profijtelijke tussenteelt. Deze teelt begon met de Boskoper aardbei, gevolgd door Jucunda, een middelvroeg tot laat ras dat veel geteeld werd voor jamfabricage, omdat het gemakkelijk plukt en geschikt is voor pulp – de vruchten blijven heel (zie foto). Als vroege soorten kende men Laxton's Noble (zie foto) en later Laxton's Sovereign.

Vanaf 1862 stimuleerde de "Vereniging tot verbetering en ontwikkeling van nieuwe soorten" de ontwikkeling van nieuwe en betere aardbeiensoorten. Zo werd een premie van vijf gulden uitgelooft voor een nieuwe aardbei "die uitmuntend is in smaak, grootte, geur en vruchtbaarheid". In 1866 won Cornelis van der Water een rijksdaalder met zijn nieuwigheid Reus van Zuidwijk (Zuidwijk is een buurt in Boskoop), zie foto. De vereniging kocht zijn planten op en behield het alleenrecht, maar succes bleef uit. Meer aardbeienrassen zijn door Boskoopse kwekers op de markt gebracht, zoals Alida, Aurora, Marie Johanna, Marie, Volharding, Vondeling en Wonder van Boskoop. De aardbeien werden niet alleen geteeld voor de verkoop van de vruchten, maar ook werden jonge aardbeienplanten –



Aardbeien op de veiling in Beverwijk in 1952. Bron: Collectie Fotoburo de Boer NL.

lopers – van de verschillende rassen in Boskoop verkocht.

Rond 1890 nam de handel in aardbeien af. Ook de vruchtboomteelt verdween uit Boskoop dat daarna het belangrijkste centrum voor de sierteelt werd. Toch kreeg het dorpshotel Klaassen in de aardbeientijd nog vele jaren gasten die speciaal aardbeien kwamen eten.

Kennemerland en Beverwijk

De geestgronden tussen Velsen en Alkmaar waren het aardbeengebied van Noord-Holland. De bloeitijd van de aardbeienteelt lag tussen 1870 en 1960. Geografisch lag Beverwijk het gunstigst door zijn centrale ligging in Kennemerland, zijn haven en station. Daardoor kreeg deze stad als handels- en veilingcentrum zijn naam als de aardbeienstad, worden de Beverwijkers nog steeds 'aardbeiden' genoemd en is de Beverwijker aardbei een begrip geworden.

Amsterdam was aanvankelijk de belangrijkste markt voor de afzet van verse aardbeien. Later werden die per boot en trein ook naar Engeland en Duitsland getransporteerd. Veel aardbeien waren ook bestemd voor de jamfabrieken. Tot diep in de jaren vijftig bepaalden Amazones, Rode Molens en Zoete Fransies het imago van Heemskerk en Beverwijk. Amazone is het ras Jucunda (zie foto), Rode Molen is Oberschlesien (zie foto) en Zoete Fransies is Zoete Franse. Een vierde hoofd-ras, Bever-

wijkse Export, beleefde een korte bloeiperiode aan het eind van de 19de eeuw, maar verdween al snel. Andere en minder vaak geteelde rassen waren Frau Mieke Schindler, Madame Lefebvre en Madame Moutot. Tot halverwege de jaren vijftig waren Deutsch Evern (zie foto), Auchincruive Climax, Oberschlesien en Jucunda de vier belangrijkste rassen.

Zaltbommel en omgeving

Tot in de jaren zestig van de 20ste eeuw was het in de maanden mei en juni een drukte van belang in de Bommelerwaard, want de aardbeientijd ("errebejetijd") was aan gebroken. Al in 1880 werden op de wallen rond Zaltbommel aardbeien geteeld. Na 1900 kwam de tuinbouw sterk in opkomst dankzij de toenemende vraag naar groente en fruit vanuit de steden. De afzet en de teelt in de omgeving namen al spoedig toe. De tuinders trokken in het begin van de 20ste eeuw zelf naar Nijmegen, Den Bosch en zelfs naar Rotterdam om hun aardbeien te verkopen. En tweemaal per week vertrok een stoomboot met aardbeien naar de steden.

Aardbeien werden eerst in de open grond geteeld en later onder platglas. De aardbei Deutsch Evern (Vroege Mof) was bijna niet aan te slepen. Later volgden de soorten Vola (vollegronds aardbei) en Glaza (glasaardbei).



Laxton's Noble.
Bron: Deutschlands Obstsorten.

In 1917 richtten aardbeientelers de veiling Zaltbommel op. Zij lieten het pand bouwen vlakbij het station. De NS zette zelfs speciaal materieel in voor aardbeienvervoer. De Bommelse veiling werd in de jaren dertig een van de grootste aardbeienveilingen in Nederland.

Meer en meer werd de aardbei de economische kurk waarop de Bommelerwaard dreef. "Errebejetijd" werd dan ook een begrip. Veel Bommelerwaarders hadden er een bijbaantje als plukker. Muziek- en zangverenigingen begonnen een uurtje later en de wachtkamer bij de dokter bleef leeg! Je had geen tijd om ziek te zijn, dat kwam wel weer als de aardbeien geoogst waren.

Van groot belang voor de ontwikkeling van de aardbeienteelt was ook de aanwezigheid van de proeftuin in Zaltbommel. Na de oorlog kwam hier een tuinbouwschool bij. In 1926 verscheen in het nabije Rossum een van de eerste kassen. Glastuinbouw was voor de Tweede Wereldoorlog nog een nieuwigheid. Na de oorlog raakten land- en tuinbouw in een stroomversnelling. Door de ruilverkavelingen verdwenen de boeren naar de zware komgronden. Op de vrijkomende zanderige stroomruggen, die beter geschikt waren voor aardbeienteelt, vestigden zich nieuwe tuinderijen. Naast platglas kwamen er ook steeds meer kassen. In de jaren vijftig deed de rolkas zijn intrede, nog later verschenen vaste

kassen. Onder meer door het gebrek aan plukkers verdween ook hier de teelt van aardbeien nagenoeg geheel om voornamelijk plaats te maken voor bloemen.

Paterswolde

Aan het eind van de 19de eeuw verdwenen veel tuinderijen rondom de stad Groningen door stadsuitbreidingen. Tegelijkertijd kwam er meer vraag naar groenten en fruit waardoor de prijzen stegen. Rondom Paterswolde, waar steeds minder emplooi in de turfgraverij was, vonden de arbeiders werk in de tuinbouw. De humusrijke zandgrond was bijzonder geschikt voor groenteteelt en de teelt van kleinfruit, onder andere aardbeien. Deze bodem (met een teeltlaag van 60 cm) hield goed vocht vast, waardoor men geen last had van droogte in de zomer. De Paterswoldse aardbeien kwamen strikt genomen niet alleen uit Paterswolde, maar ook uit Eelde en Eelderwolde. In de jaren 1885 tot 1950 lag daar ongeveer 40 hectare aardbeienveld. De rassen Oberschlesien, Madame Lefebvre en Madame Moutot werden aanvankelijk in de open grond geteeld. In de jaren dertig ging men over op de teelt in koude bakken onder platglas, zodat de streek ook wel het Westland van het Noorden werd genoemd. Het ras Laxton van Glanerbrug, dat onder glas werd geteeld, werd soms ten onrechte Laxton's Noble genoemd, een aardbei die er sprekend op lijkt. De vruchten gingen vooral naar Groningen en Haren. Ook werden ze in tonnen vervoerd naar jamfabrieken. In 1952 waren er nog ongeveer 250 tuinbouwbedrijfjes overgebleven. Vanaf ongeveer 1945 tot in de jaren zestig werd het assortiment vernieuwd met toen moderne rassen als Glasa, Gorella en Ostara. Omdat de veel lucratievere bloementeel steeds belangrijker werd, is de aardbeienteelt hier vrijwel verdwenen. Zie ook het artikel "Paterswoldse aardbeien" in Pomospot zomer 2016, pagina 17-19.

Baronie van Breda

Breda stond destijds bekend om de hoge kwaliteit rood fruit, aardbeien en frambozen. Aan het ras "Bredaase aardbei" (Scarlet) werd een onge-



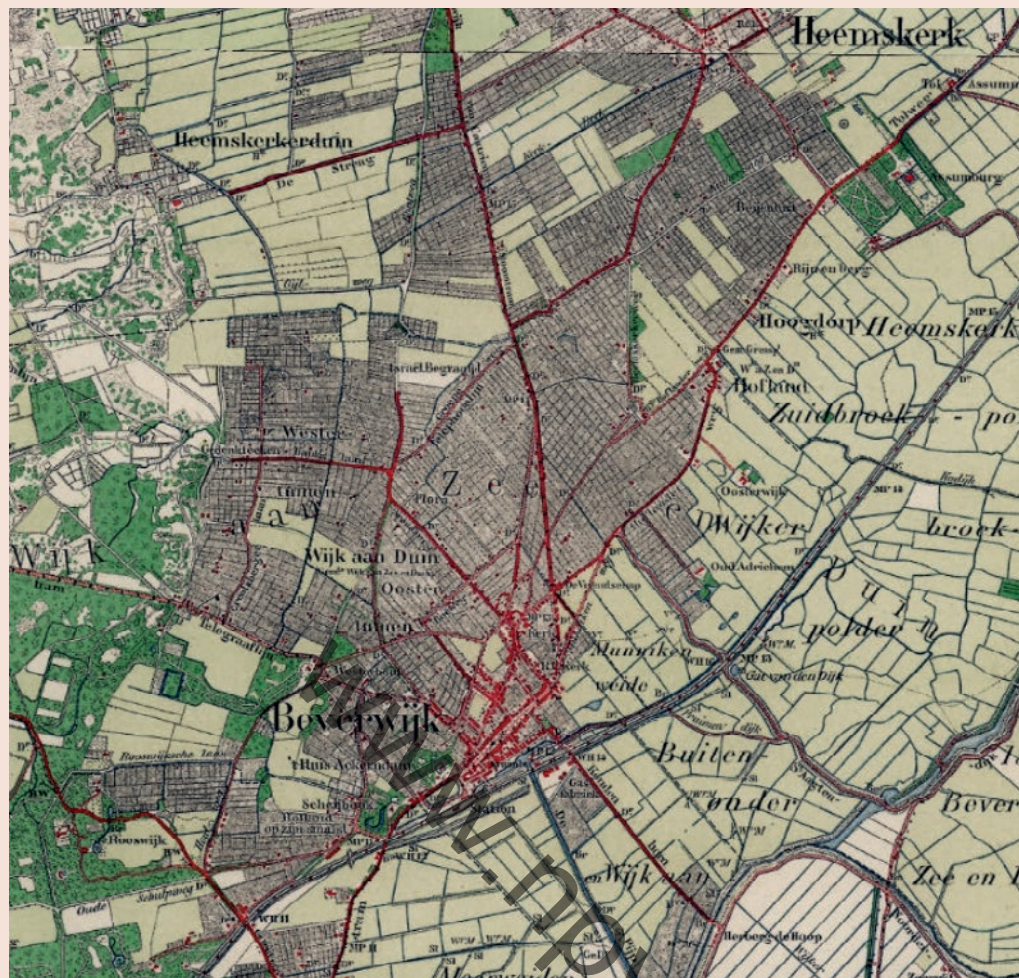
Jucunda (Amazone).
Bron: Deutschlands Obstsorten.

kend goede kwaliteit toegedicht. Om deze reden zocht Hero Zwitserland contact met de Firma A.G.T. Jansen & zoon, een exporthandel van groente en fruit uit Breda die al vers fruit en vruchtenpulp aan het Zwitserse Heroconcern leverde. Om ervoor te zorgen dat vooral het zachte fruit tijdens het transport naar Zwitserland niet meer zou bederven, werd in 1914 een nieuwe fabriek gebouwd in Breda: de bekende Hero conservenfabriek. Niet de Scarlet maar de fabrieksaardbei Jucunda was de meest geteelde vrucht voor de Herofabriek.

Mede door de nabijheid van deze fabriek ontstond in de omgeving van Breda het nog altijd grootste aardbeienteeltcentrum van ons land, nu vooral rondom Zundert en het



Reus van Zuidwijk.
Bron: Neerland's Plantentuin v.2, J. Wolters Groningen 1865-1867.



Aardbeinvelden in Beverwijk. Bron: www.toporeis.nl

nabijgelegen Hoogstraten in België. De aardbeienteelt was in deze regio lange tijd een belangrijk onderdeel van het gemengd agrarisch bedrijf op bijna iedere boerderij en tuinderij, maar is nu beperkt tot een aantal grote gespecialiseerde bedrijven waar de teelt vooral onder glas en in tunnels plaatsvindt.

Overige centra van aardbeienteelt in Zuid-Holland

De aardbeienteelt in het Westland (ten zuiden van Den Haag) dateert al uit de 17de eeuw en was tot in de 19de eeuw een tussen- en ondercultuur van hoog- of halfstamvruchtbomen. Het hoogtepunt van de teelt lag rond 1880. Laxton's Noble was er een veel geteeld ras. De waterige Oberschlesien (Moulin Rouge) verdrong de veel smakelijker

Jucunda, omdat eerstgenoemde een veel fraaier uiterlijk heeft. Deutsch Evern heeft jarenlang de felle concurrentie moeten doorstaan van Glorie du Mont en Madame Moutot (Prinses Juliana), uitsluitend omdat het publiek deze grove aardbeien verkoos boven de fijnere en veel smakelijker soorten.

Van ca. 1895 tot 1915 had de teelt van aardbeien onder glas zo'n omvang en betekenis dat vrijwel alle Westlandse tuinders er meer of minder bij betrokken waren. In de tweede helft van de 20ste eeuw werd de teelt van aardbeien in de open grond verdrongen door sierteelt en tuinbouwteelt onder glas.

De tuinbouwhistorie in Roelofarendsveen gaat ook al een paar honderd jaar terug. Vroeger werden hier aardbeien vervoerd in platte bakken, de zogenaamde groffies. In deze bakken werd een aardewerken aardbeienkop in bekermodel geplaatst (zie foto). In Roelofarendsveen voltrok zich dezelfde ontwikkeling als in het Westland: de teelt van aardbeien in de open grond is hier omstreeks 1900 vervangen door de teelt onder platglas.

Rondom Zwijndrecht werden aardbeien grootschalig geteeld voor jamfabricage en de export naar Engeland.

Op de Zuid-Hollandse eilanden, onder andere rondom Barendrecht en Oud-Beijerland, nam de aardbei in de 19de eeuw tot in de jaren zestig een belangrijke plaats in. Zowel boe-



Oberschlesien (Rode Molen).
Bron: Deutschlands Obstsorten.



Deutsch Evern (Vroege Mof).
Bron: Deutschlands Obstsorten.



Vola. Bron: www.bordeaux.inra.fr



Aardbeensloffen.



Amsterdamse aardbeienpot.
Foto: Archief Pomospost.

ren als tuinders hielden zich met de teelt bezig. Vaak hadden zij buiten hun gebruikelijke gewassen nog één tot anderhalve hectare aardbeien; grote tuinders hadden 5 tot 7 hectare aardbeien. Voor het plukken waren seizoenskrachten nodig, die in tijden van crisis en armoede de gelegenheid grepen om in de zomer een centje extra te verdienen. De invasie van plukkers moet groot geweest zijn. Behalve de eigen bevolking kwamen ook veel Rotterdammers met de fiets en de tram naar de eilanden. Een grote tuinder had een paar honderd plukkers aan het werk.

Overige centra in Nederland

Enkele decennia na de Tweede Wereldoorlog werden in West-Friesland (in het noorden van Noord-Holland) doordragende rassen geteeld waarvan de bloei in mei begint en daarna tot diep in de herfst doorgaat, waardoor de oogstperiode erg lang is. De teelt van doordragers betrof daar vooral het ras Ostara.

In Friesland werden kwekers gardeniers genoemd. Zij waren vooral gevestigd in de omgeving van Joure en Leeuwarden. Ook hier werden de hoofdassen Deutsch Evern, Jucunda, Madame Lefebvre, Madame Moutot en Oberschlesien (Moulin Rouge) geteeld.

De Oost-Betuwe (in het zuidoostelijk rivierkleigebied) was, naast de Bommerwaard, het tweede belangrijke centrum in Gelderland. Geteeld werden rassen als Glasa, vanaf half februari Gorella in de gestookte kasteelt en Redgauntlet in de koude kasteelt. In Huissen (tegenwoordig de gemeente Lingewaard) was de glasaardbei een onderdeel in het teeltplan van het kleine glasbedrijf. In de overige plaatsen van dit centrum kwam de glasaardbei op het kleine vollegrondstuinbouwbedrijf in geringe oppervlakten voor – vaak kleiner dan 1000 m².

In Zeeland was Kapelle-Biezeling voor de Tweede Wereldoorlog een duidelijk centrum van de volle-

grondteelt met de rassen Jucunda en Madame Moutot en na de oorlog met teelt onder glas, voor een groot deel onverwarmde kasteelt. Eerst met Glasa en Vola, later met grootvruchtige rassen als Gorella (zie foto), Redgauntlet en Talisman. Noord-Brabant kende aardbeienteelt zowel in de omgeving van Breda als verspreid over de gehele provincie.

In Limburg vond de teelt plaats rondom Venlo, waar oogstspreading werd toegepast door in een gedeelte van de kassen Glasa te telen met geforceerde belichting en voor het overige deel een verwarmde teelt van Gorella. Later kwamen de rassen Rapella en Elsanta.

Jan Veel

Bronnen

MEDEDELING NO. 30 Uitgave van het Sprenger Instituut, Haagsteeg 6, 6708 PM Wageningen (maart 1980).

Economische aspecten van de aardbeienteelt onder staand glas. Afdeling Tuinbouw Landbouw-Economisch Instituut Den Haag, november 1968, no. 4.15.

<http://www.bordeaux.inra.fr/eust-rawberrydb/accession>

<https://www.delpher.nl/nl/kran-ten/view?query=paterswoldse+aardbeien&coll/>

<https:// groningenanus.wordpress.com/?s=paterswoldse+aardbeien> Kronenberg, H.G. et al., "De Aardbei", Tjeenk Willink, Zwolle 1949.

www.botanischefilosofie.nl/wp-content/uploads/2017/10/DT420-072-077-Aardbei.pdf



Gorella. Bron: www.bordeaux.inra.fr